

Jurnalista Sabina Fati este cunoscută pentru analizele și editorialele ei pe teme politice, diplomatice și din sfera relațiilor internaționale. Este corespondenta Radio Free Europe/Radio Liberty la București și redactor-șef adjunct al cotidianului *România liberă*. A urmat cursuri de științe politice la Școala Națională de Studii Politice și Administrative din București. În 2004 a obținut titlul de doctor în istorie cu o teză despre Transilvania la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, sub îndrumarea profesorului Alexandru Zub. Din 2008 până în 2015 a fost *visiting professor* la Universitatea București, Departamentul de Științe ale Comunicării.

Volume publicate: *Singură pe Drumul Mătășii: 80 de zile, 15 000 km, 2500 de ani de istorie*, Editura Humanitas, București, 2015; *Transilvania, o provincie în căutarea unui centru: Centru și periferie în discursul elitelor politice din Transilvania, 1892–1918*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2007; Stelian Tănase (coord.), Călin Anastasiu, Sabina Fati, *Romania in the Gray Zone, national and regional security in Eastern Europe after Madrid*, Societatea Civilă, București, 2004. A participat cu analize în mai multe volume colective, printre care: Victor Bârsan (ed.), *De la post-comunism la pretranzitie*, Editura Pythagora, București, 1997; Ovidiu Pecican, Sergiu Gherghina (eds), *România în UE: Trei ani de la aderare*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010.

Sabina Fati

Ocolul Mării Negre în 90 de zile

Șapte țări, opt granițe
și o lovitură de stat
în prime-time

cu fotografiile autoarei

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Dedic acest volum colegelor și colegilor mei de la Radio Europa Liberă (Radio Free Europe/Radio Liberty), de la care am mereu ceva de învățat.

INTRODUCERE

Primul război important la Marea Neagră
și darul care a dus la deznodământul lui:
„o pasăre, o broască, un șoarece și cinci săgeți“

„Darius privea cu nesaț Marea Pontului,
vrednică de a fi privită. Dintre toate mările
este într-adevăr cea mai minunată.“

Herodot, *Istorie*, Cartea a IV-a, LXXXV

„POARTA MARITIMĂ A DONBASULUI“, Mariupol, rămăsese ascunsă în ceața roșiatică de dimineață amestecată cu fumul gros al combinatelor, iar Marea Azov, cu apa ei albastră, era totuna cu linia orizontului din spatele luncilor și copacilor care se înșirau pe șoseaua spre Harkov, când autobuzul vechi și plin ochi de oameni și bagaje s-a oprit brusc. Ușile s-au deschis și înăuntru a intrat un soldat tânăr, tuns chilug, cu un tricou verde-închis mulat peste pectoralii proeminenți, cu o pușcă-mitralieră pe umărul stâng, un pistol mic la brâu și pantaloni de camuflaj băgați în ghețe. A verificat superficial toate pașapoartele, fără să i se pară suspect că rușii călătoresc pe lângă zona de conflict sau că ucrainenii, concetățenii lui, se vântură prin această regiune. S-a oprit la mine, fiindcă doar eu eram străină de acest loc.

Mi-a spus răstit să cobor. Mă privea de parcă tocmai văzuse ceva îngrozitor, ca unul care se pregătea să-i salveze pe ceilalți de calamitatea care ar fi urmat să se întâmple din cauza mea. Ochii lui albaștri îi urmăreau victorioși pe camarazii care verificau gențile din compartimentul de bagaje al autobuzului. „Ce cauți aici?“ mă întrebă în limba rusă, cu un ton autoritar. „În vacanță“, îi răspund zâmbind, arătându-i rucsacul mare, pe care unul dintre colegii lui îl dăduse deja jos pentru un control de rutină, după cum îmi imaginam. Mă ia de-o

aripă și mă duce spre baricada care blochează jumătate din șosea. Simt arma mare și rece care se bălăbănește pe umărul lui și-mi pierd orice zâmbet. Nu mă amenință, dar intimitatea cu arsenalul ucraineanului e înfricoșătoare. Mă împleticesc pe lângă el, încerc să-mi eliberez brațul din strânsoare, fără să mă zbat sau să țip, fiindcă oricum nimeni n-ar putea să mă ajute.

Soldatul care mă poartă ca pe un trofeu câștigat în luptă mă împinge ușor dincolo de bariera ridicată pe șosea, spre pădurea rară care se vede mai departe și unde întrezăresc o baracă. Pieptul solid i se umflase și mai mult, iar fața lată i se făcuse roșie. De concentrare sau poate de încântare. Ghetele mi se cufundau în pământul moale îmbibat de apă, iar iarba crudă, mare și mătăsoasă, cum numai pe lângă păduri crește, mi se lipea de pantaloni. Mirosea a ploaie, a dimineată și a gaz de eșapament.

Eram încă optimistă, încercând să-i explic militarului că țara mea e de partea Ucrainei în aceste vremuri complicate. Nu-i pasă de bombăneala mea și mă ține în continuare strâns, fără să facă nici un efort. Mă uit la degetele groase cu unghii concave, care-mi încrețesc cămașa și-mi strivesc brațul, în vreme ce el întoarce capul și le spune ceva râzând camarazilor de lângă baracadă. Încep toți să râdă, așa cum fac băieții de cartier când sunt împreună, se simt puternici și cred că pot teroriza pe oricine trece pe lângă ei.

Pe moment mi-am spus că era doar o formă de apărare combinată cu bravura începătorilor, fiindcă la circa 20 de kilometri depărtare se afla, la sfârșitul lunii mai 2016, frontul separatiștilor. Prieteni sau chiar rude ale acestor soldați brutali și neprietenoși mureau apărând o nouă graniță a țării lor, trasată în mod artificial dinspre Marea Azov spre nord, în interiorul regiunii Donețk, care s-a autoproclamat independentă, la fel ca vecina ei Lugansk, încă din 2014. Poate chiar ei, înainte să fie trimiși să controleze mașinile de pe șoseaua ce leagă Mariupolul de Harkov, au supraviețuit ororilor din tranșeele care au schimbat din nou harta politică a Mării Negre cu tot cu prelungirea ei, care ajunge până la gurile Donului.

Acesta e doar unul dintre episoadele călătoriei care m-au aruncat înapoi în istoria plină de balast a regiunii pontice, unde războaiele sunt

o permanență banală în viața locuitorilor. Pacea Rece de după al Doilea Război Mondial a fost numai în aparență o perioadă liniștită, fiindcă războiul s-a mutat în interior, iar starea de asediu a fost alimentată propagandistic. Situate de-o parte și de alta a Mării Negre, cele două mari blocuri, NATO și Pactul de la Varșovia, se supravegheau cu atenție și se amenințau în tăcere. Acum soldații tineri, ai căror străbunici le luau otomanilor Crimeea, se bat pentru aceleași locuri strategice de la Marea Neagră ca în urmă cu două sute de ani. Sau doar stau de strajă, frustrați că nu și-au putut demonstra încă vitejia. Acești viteji virtuali sunt cei mai periculoși. Ei m-au făcut să simt starea de război, chiar atunci când frontul nu era foarte aproape, pentru că din dorința lor de a-și găsi cu orice preț un inamic m-au hărțuit, mi-au umblat în lucrurile cele mai intime, m-au făcut să înțeleg în modul cel mai direct cu putință superioritatea fizică a celor care poartă uniformă.

În 2016, în jurul Mării Negre am văzut aproape peste tot militari, iar în spatele atmosferei relaxate, pe care o întâlnești în general în porturi, am simțit precipitare și neliniște, de parcă zilele bune se apropie de sfârșit, dacă nu cumva s-au terminat deja.

ACEASTĂ MARE CAPRICIOASĂ, aflată între lumi, parcă mereu nervoasă și greu de stăpânit, este un loc al nesfârșitelor dispute, al nemulțumirilor ascunse și al strategiilor războinice. Rușii visează să o cucerească încă din 1695, anul în care Petru cel Mare a anunțat că vrea să ia Cetatea Azovului din mâinile turcilor. Otomanii au fost stăpânii Pontului Euxin de la căderea Bizanțului (1453) până când Ecaterina cea Mare a ocupat Crimeea (1783). Înainte de dominația otomană, genovezii aveau aici monopolul comerțului, oferit de bizantini, care din secolul VI preluaseră controlul Mării Negre, blocând în acest fel ambiția perșilor de a obține o ieșire spre Pontul Euxin. Perioadele de aparentă liniște n-au fost lipsite de bătălii, iar peisajul întregii regiuni a suferit permanent fragmentări, comasări, rupturi, dislocări, anexări.

Primul conflict cu impact major care a avut loc în Marea Neagră este expediția regelui persan Darius I împotriva sciților, în 512 î.Hr. Marele rege nu era moștenitorul legitim al imperiului, dar, fiind înzestrat cu viziune, inteligență și suficient echilibru, a putut să-și extindă dominația cu toleranță față de popoarele cucerite.

Păstrez încă pe unul din rafturile bibliotecii mele statueta cu marele erou al iraniilor pe care am primit-o la Mașhad, în Iran, de la familia care m-a găzduit acolo în călătoria mea de-a lungul Drumului Mătăsii: o copie, ca să nu spun pastişă, după un monument descoperit în 1972 în Egipt, în care Darius stă drept, chiar bășos, fără să privească însă condescendent, cum pozează, adesea involuntar, conducătorii care marchează istoria. Postura lui regală este complet îmblânzită de lotusul pe care îl ține în mâna stângă: această floare ce apare adesea în mijlocul apelor murdare rămâne un semn al moralității care domină mizeria, veninul și răutatea lumii din jur.

L-am luat deci pe Darius cu mine, mai mult din politețe, gândindu-mă că-l voi abandona mai târziu, dar până la urmă a rămas pe fundul rucsacului și l-am adus acasă, ca pe un simbol al lipsei de măsură, al puterii centralizate și în același timp al umilinței. Fiindcă Darius nu a fost doar strategul care și-a extins imperiul de pe valea Indusului până pe coasta vestică a Mării Negre, adunând între granițele sale aproape jumătate din populația totală a lumii antice, ci și marele învins al celebrei bătălii de la Maraton.

Când a vrut să extindă imperiul și în partea europeană a Mării Negre, Darius a construit un pod de vase peste Bosfor, puțin mai la nord de anticul oraș Byzantion, viitorul Constantinopol, actualul Istanbul. În cinstea acestei treceri, care avea să-i aducă ghinion, fiindcă nu a reușit să-i supună nici pe sciți, nici pe geți, Darius a dat ordin să se construiască pe partea europeană două coloane monumentale pe care să fie scrise cu litere cunei-

forme și grecești din ce neamuri proveneau soldații armatei sale. Trupele de uscat ale regelui persan urmau să fie sprijinite dinspre mare de flota pe care i-au pus-o la dispoziție supușii greci.

Cu ajutorul acestor vase a fost făcut primul pod peste Dunăre, peste care Darius și-a trecut numeroasa armată pregătită să-i supună pe sciți. Aceștia ocupau zona nordică a Mării Negre dinspre Prut până spre Don. După ce trupele au trecut, regele persan a vrut să-i trimită pe greci acasă cu tot cu ambarcațiunile lor, dar unul dintre conducătorii acestora l-a sfătuit să păstreze podul peste fluviu. Darius l-a ascultat, a luat o fâșie de piele, a făcut șazeci de noduri pe ea și le-a cerut căpitanilor eleni:

De îndată ce mă veți vedea purces împotriva sciților, începând chiar din acea clipă dezlegați în fiecare zi câte un nod; dacă în acest răstimp nu m-am întors și vor fi trecut atâtea zile câte noduri sunt, luați calea mării către țara voastră.¹

Darius se avântă în teritoriul necunoscut al sciților ca într-o capcană nevăzută, urmărindu-i în zadar prin zona neprietenoasă a stepei, fără să reușească să-i prindă, până dincolo de Marea Azov și până când primește de la aceștia în dar o pasăre, o broască, un șoarece și cinci săgeți. În acel moment, regele persan crede că sciții sunt gata să se predea, dar unul dintre sfătuitorii săi îi explică simbolurile:

Dacă nu veți zbura în înaltul cerului, o, perși, preschimbați în păsări, sau dacă nu vă veți ascunde sub pământ, preschimbați în șoareci, sau dacă nu veți sări în bălți, preschimbați în broaște, înapoi nu vă veți întoarce, căci veți pieri de aceste săgeți.²

A doua zi, sciții au venit în fața taberei persane pregătiți să înceapă lupta și „gata rânduiri“ de atac, când brusc „țâșni un iepure printre cele două tabere“ și războinicii nomazi, în loc să se arunce asupra armatei vrăjmașe, au început să urmărească micul animal speriat. „Oamenii aceștia au față de noi cel mai

adânc dispreț“, ar fi spus Darius, înțelegând în cele din urmă că nu va putea nicicând să-i prindă pe sciți cu armata lui, care-și pierduse, în lunile de când mărșăluia prin stepă, nu doar strălucirea, ci și voința de a învinge. Soldații erau sleiți, flămânzi și extenuați de drumurile lungi care nu duceau nicăieri.

Există și alte interpretări ale expediției lui Darius, care nu consideră că totul a fost în zadar și socotesc că întreaga campanie ar fi avut ca scop să acorde cetăților grecești ale Asiei Mici, care îi recunoșteau regelui supremația, o compensație pentru pierderile suferite de comerțul lor la Mediterana Orientală, unde Darius fusese obligat să le sacrifice în favoarea aliaților săi fenicieni, sau că ar fi fost vorba despre o „manevră preventivă“ menită să-i sperie pe nomazi și în același timp să întărească legăturile de dependență între cetățile elene și imperiu. Gheorghe I. Brătianu, cel mai documentat istoric al Mării Negre, consideră că această ultimă ipoteză ar putea duce la concluzia că războiul lui Darius la nordul Pontului Euxin ar fi fost un succes, fiindcă a pus capăt invaziilor asiatice din bazinul Mării Negre.³

Pe termen lung s-a putut constata, într-adevăr, acest efect, dar primul marș al unei armate bine pregătite prin stepele din spațiul aflat la nord de Marea Neagră a fost o tragedie. Lecția primită de Darius nu a fost înțeleasă sau, poate, a rămas necunoscută celor care și-au mai încercat puterile acolo. Ultimul atac masiv în zonă a avut loc în al Doilea Război Mondial, când trupele germane și române au ocupat Crimeea și au trecut Donul, ajungând până dincolo de Volga.

Darius s-a retras în ultimul moment, fugind cu inamicii pe urmele lui și trecând Dunărea cu ajutorul grecilor, care, cu toate că au fost somați de o avangardă a sciților să distrugă podul de vase, s-au prefăcut că-l demontează, dar n-au făcut-o până la capăt, salvând armata persană pe ultima sută de metri. Dacă Darius ar fi fost lăsat să piară în mâinile sciților, Grecia n-ar mai fi fost invadată, probabil, niciodată de persanii marelui rege.⁴

Campania militară a regelui persan în nordul Mării Negre este prima încercare politică de a trece această zonă sub controlul unei singure puteri. Dorința lui Darius de a-i îngloba pe sciiții din stepele rusești în imperiul său s-a dovedit însă imposibil de pus în practică. Este, în același timp, primul succes al unei autocrații asiatice în Europa, fiindcă Darius, în drumul lui spre nordul Pontului Euxin, a cucerit fără probleme Tracia. Nu în ultimul rând, expediția regelui persan a adus pentru prima dată Marea Neagră în centrul sistemului global cunoscut la acea dată.

De la Darius cel Mare până acum, Marea Neagră a rămas fundalul marilor competiții regionale, punct de inflexiune al neliniștilor marilor puteri și limită a civilizației occidentale.

Frica, imposibilul inel și cel mai frumos loc de la Marea Neagră

ÎN CĂLĂTORIA MEA ÎN JURUL MĂRII NEGRE, dincolo de Delta Dunării, cel mai mult mi-a plăcut în Abhazia, chiar dacă burocrăția absurdă a acestei țări care nu există pe harta lumii pretinde să obții nu doar viză de intrare, ci și de ieșire, stând la cozi infernale la ministerul de externe, unde cade curentul exact când îți vine rândul, și chiar dacă la granița trasată forțat între această regiune și Georgia, de care aparține în mod oficial, soldații ruși m-au ținut ore în șir la barieră.

La Suhumi, în Abhazia, pe malul mării miroase a brad, a azalee și chiar a ylang-ylang, într-un amestec copleșitor, care nu poate fi descris. E unul dintre locurile cele mai frumoase și mai pline de farmec de la Marea Neagră, unde disperarea, nepăsarea și fericirea oamenilor se îmbină în așa fel încât să-i ajute să suporte istoria lor nefericită de după 1990. Parfumul arbuștilor înfloriți e amețitor de primăvara până toamna. Pe vremuri, din sudul Caucazului se extrăgeau uleiuri esențiale din trandafiri și iasomie, la care parfumiерul Ernest Beaux, care

a lucrat pentru ultimul țar al Rusiei, a mai adăugat doar santal și vanilie pentru a crea celebrul Chanel 5.

Doi arbuști de azalee, unul cu flori albe și celălalt cu flori roșii, au crescut împlețiți în centrul orașului Suhumi și au o singură coroană uriașă, bicoloră, ca și cum ar avea un singur trunchi. Puțini abhazi nu au măcar o poză cu această inflorescență viu colorată, în contrast cu peisajul urban nerefăcut după războiul din 1992–1993.

Parfumul, marea și geografia politică îi fac pe abhazi dependenți de țara lor mai mult chiar decât patriotismul, care i-a dus în ruină. Am întâlnit mulți oameni educați, care ar fi putut rămâne în Europa sau care s-ar putea oricând muta în Rusia, dar care nu vor să se despartă de Suhumi, de aerul curat și tare venit dinspre Caucaz, combinat cu briza mării, de miremele permanente ale florilor și de atmosfera relaxată a unui stat în care regulile există doar pentru a fi încălcate. Am întâlnit și moscoviți dedați vieții de lux a capitalei Rusiei care au lăsat viața glossy a marii metropole pentru farmecul desuet din Suhumi.

ÎN ABHAZIA, MAREA NEAGRĂ E CALDĂ, primitoare și pustie. Nici o ambarcațiune serioasă nu-i tulbură apele albastre și clare, ca un imens diamant, fiindcă legăturile cu lumea s-au pierdut de mult. Abhazia e un spațiu cenușiu creat de Moscova pentru liniștea imperiului prăbușit, pe care florile de rododendron, roșii, roz și albe, îl colorează forțat, încercând să-l readucă la viață. Acest loc pustiit, care păstrează blocurile sovietice pe jumătate arse, casele abandonate și ruinele imensei clădiri de unde URSS guverna odinioară regiunea, este un etalon al politicii pe care Rusia o duce la Marea Neagră: ce-a fost, ce-ar fi putut fi și ce-a ajuns.

Conflictul de 13 luni dintre abhazi și georgieni, de după căderea Uniunii Sovietice, care a dus la separarea de Georgia, a extins controlul Moscovei în zona pontică și a împins trupele rusești dincolo de lanțul Caucazului Mare, care reprezintă frontiera naturală a Federației Ruse, făcând o nișă importantă în Transcaucazia. A fost primul pas pentru fărâmițarea Georgiei,

tot mai liberală și orientată spre Occident mai mult decât alte foste republici sovietice. A urmat, în 2008, războiul de 5 zile ruso–georgian, care a dus la pierderea Osetiei de Sud și la instalarea unei baze rusești la Ahalgori, orașel aflat la 75 de kilometri de capitala georgiană Tbilisi, și a alteia la Ținvali.

Moscova insistă că sunt trupe de menținere a păcii, dar prezența militarilor ruși în număr mare în Abhazia și Osetia de Sud rămâne cea mai serioasă amenințare nu doar la adresa Georgiei, ci și a întregii regiuni a Caucazului de Sud.

Ruptă de Georgia, Abhazia a rămas izolată. Georgienii nu au voie să călătorească în această regiune, care formal le aparține, și nici nu-i primesc pe cei care traversează litoralul abhaz venind dinspre Rusia. Cei care vin, cum am făcut eu, dinspre Soci și vor să fie primiți în Georgia trebuie să ocolească munții Caucaz pentru a intra în Abhazia. Dacă mergi direct de la Soci la Suhumi, 150 de kilometri, nu-ți poți continua drumul direct spre Poti (Georgia), fiindcă poliția de frontieră gruzină nu te lasă să intri: în Abhazia trebuie să intri dinspre Georgia, nu dinspre Rusia, pentru a da satisfacție acestei mari puteri care a ciopârțit teritoriul gruzin. Așa că, în loc să faci două-trei ore pe șoseaua bună care leagă Soci de Suhumi de-a lungul litoralului, trebuie să mergi o zi și o noapte printre crețurile caucaziene și defileurile cețoase ale masivului care leagă ca o punte Marea Neagră de Marea Caspică. Aici, de-a lungul depresiunii Kuma-Manîci, care se întinde între Câmpia Rusă și masivul caucazian, este granița dintre Europa și Asia, locul unde profesorul rus din celebrul roman *Ali și Nino* al lui Kurban Said le spunea elevilor săi că numai de ei depinde dacă vor să trăiască în Europa sau în Asia:

— Unii oameni de știință includ în Europa și versanții sudici ai Munților Caucaz, însă alții consideră că acest teritoriu nu poate fi considerat Europa, mai ales dacă ținem cont de dezvoltarea culturală a popoarelor care trăiesc aici. Copiii mei! Chiar de voi va depinde dacă orașul nostru va fi inclus în Europa progresistă sau în Asia înapoiată.

CUPRINS

INTRODUCERE

Primul război important la Marea Neagră și darul care a dus la deznodământul lui: „o pasăre, o broască, un șoarece și cinci săgeți“	7
Frica, imposibilul inel și cel mai frumos loc de la Marea Neagră . . .	13

UCRAINA

Constanța–Cetatea Albă sau cum a ajuns Molotov pe drumul dintre România și Ucraina	23
De ce a triumfat Sulina după Războiul Crimeii. Despre tanti Sinica și secretele frumuseții ei și despre granița mișcătoare de pe Bistroe	32
A cui e Cetatea Albă și de ce în cancelarie profesorii vorbesc în limba rusă.	38
Cum poate fi întors cursul Nistrului	44
De ce i-au omorât românii pe evreii din Odesa și despre denumirea feminină a orașului	49
Odesa: un oraș „între succes și sinucidere“	54
La Odesa „nu contează dacă vorbești rusa sau ucraineana, oricum ai accent evreiesc“	59
Odesa, orașul bancurilor	64
Nikolaev: cel mai iubit dintre orașele lui Potemkin și locul unde Barbie și-a cumpărat țigări pe banii mei.	66

Nikolaev. Între Bug și Marea Neagră „te simți mai aproape de Rusia decât de Europa“	70
Herson. Miresele lui Potemkin: de ce vin americanii după fete până la Marea Neagră	74
Herson, locul de unde Rusia visa să cucerească Constantinopolul, și despre amiralul american care i-a dat o mână de ajutor	77
Berdiansk. „Vodca e inamicul nostru național, așa că trebuie să-l terminăm cât mai repede“	84
Berdiansk – „perla Mării Azov“ –, omul sovietic și patriotismul ucrainean	89
Mariupol. Moartea vine la piață, chiar și pentru susținătorii lui Putin	94
Mariupol. Testul de turnesol. Cum s-a unit Ucraina cu Rusia și când s-a închis cercul	102
Mariupol–Harkov: clarobscurul din baraca soldaților și cum am scăpat de acolo	107
Harkov. Celebrul poet punkist postproletar sau despre țara în care toată lumea vorbește o „limbă străină“	112
Interogatoriu la granița rusească și de ce Occidentul e responsabil de criza din Ucraina	120

RUSIA ȘI CRIMEEA

Rostov-pe-Don, orașul cu cele mai frumoase rusoaice, și care a fost cea mai fericită zi din viața împărătesei Ecaterina cea Mare	129
Odesa-mama și Rostov-tata: Одесса-мама и Ростов-папа	131
Rostov-pe-Don–Kerci. De ce au nevoie rușii de pașaport să intre în Crimeea și despre elefantul alb dorit de Putin	138
Kerci: un oraș militarizat.	142
Mithridates, regele de la care începe conflictul Orient–Occident, și de ce Marea Neagră n-are centru	149
Când a început prietenia dintre Rusia și Turcia	151
Feodosia. Cine-i ține prizonieri pe oamenii din Crimeea și despre teoria celui de-al nouălea val	156

Caffa, capitala genovezilor la Marea Neagră, și cum a fost folosită ciurma ca primă armă biologică	162
Ialta. Despre (in)utilitatea războiului cu puterea	170
Ialta: Riviera lui Hades	178
Sevastopol. Despre străini și de ce România a fost cauza bătăliei pentru Sevastopol	188
Sevastopol. Despre președintele-erou și pizza Putin sau despre fetele bune și cele rele	194
Ultimul război religios, primul război mediatizat și de ce a rămas Rusia singură în fața Europei	197
Dașa din Sevastopol.	203
Sevastopol. Cele mai bune cireșe și de ce a luat Putin Crimeea	205
„Dacă vor să te găsească și să te facă să dispari o vor face oricum“ sau de ce cred tătarii din Crimeea în destin	211
Novorossiisk. Despre istoria circulară a unei familii de armeni și de ce bărbații ruși mor înainte de 55 de ani.	220
Rusia vrea să controleze Bosforul de la Novorossiisk. Despre curajul polițistului corupt și de ce le place rușilor Șostakovici.	227
Soci. De ce e mereu frig în dacea lui Stalin și cum era să fie jefuită	233
Soci. De la genocidul circazian la zgârie-norii pustii și despre aventurile romantice din Las Vegasul Roșu	240

GEORGIA ȘI ABHAZIA

De ce e nevoie de două zile pentru 150 de kilometri sau cum se ajunge în Abhazia.	249
„Abhazia e ca o republică grecească“, dar oamenii nu mai cred de mult în virtuțile democrației.	253
De ce Abhazia nu poate fi Monaco sau cum a fost distrusă „Coasta de Azur a Mării Negre“	262
Poti: cel mai mare port din Georgia	267
Cum a traversat Maka munții până la Poti fiind însărcinată și hrănindu-se doar cu miere și pâine.	272

Batumi. Muzică rusească, zgomot de arme ISIS și de ce se bănuiește că Stalin ar fi rudă cu Rothschild	276
Batumi. Cum a intrat conflictul abhazo–georgian în <i>Guinness Book</i>	282

TURCIA

Trabzon. Despre oamenii Mării Negre, „impredictibili ca vremea“, și despre cea mai bună pâine din Turcia	291
Trabzon: regiunea de unde se trag cei mai influenți oameni ai Turciei și când s-a despărțit orașul de mare	297
Of: cum îți dai seama dacă ceaiul negru e de bună calitate	307
De la Trabzon la Samsun: echilibrul instabil de pe coasta Mării Negre	310
Samsun. Mitul lui Atatürk împotriva lui Erdoğan?	314
Samsun, un Istanbul în miniatură	322
Göğceli, cea mai veche moschee de lemn, și despre cum m-a adoptat o turcoaică	325
Cum mi-am petrecut lovitura de stat și de ce au ratat militarii pucul	327
Sinop. De la Tayıp la Diogene	333
Zonguldak: „orașul negru“ în care „cărbunele înseamnă pâine“ . . .	336
Zonguldak. Hamam-ul și magia orașului	339
Istanbul. Neotomanismul și la ce folosește cea mai nouă și mai mare moschee din Turcia	343
Rusia–Turcia	352
Istanbul. „Cine-a mai văzut să dai o lovitură de stat în prime-time?“	354

BULGARIA

Burgas. O bază NATO ar transforma Bulgaria în țintă	365
Despre rușii din Burgas și despre energia orașului	369
Varna. Cum se ofereau bulgăroaicele soldaților Armatei Roșii și despre pericolul unei minorități ruse	372

ÎN LOC DE CONCLUZII

De ce avem mereu războaie la Marea Neagră și când vine „al nouălea val“	381
--	-----

EPILOG

Drumul pe care l-am făcut și dulciurile pe care le-am mâncat în jurul Mării Negre	393
Mulțumiri	411
Note	415
O scurtă istorie a Mării Negre în date	431
Hărți istorice ale Mării Negre	437